

ДЕЯКІ ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПОНЯТТЯ ПРАВООХОРОННОЇ ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВИ ЯК СКЛАДОВОЇ ЮРИДИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ЇЇ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК З ЮСТИЦІЄЮ

Куненко І.С.,

кандидат юридичних наук, доцент

ORCID: 0000-0003-1919-9198

Куненко І.С. Деякі теоретичні аспекти поняття правоохоронної функції держави як складової юридичної діяльності та її взаємозв'язок з юстицією.

У статті досліджується сутність правоохоронної функції держави як складової юридичної діяльності та державного управління, підкреслено важливість її інтеграції з іншими функціями державного апарату, такими як законодавча та адміністративна, для забезпечення комплексного підходу до державного управління.

Встановлено, що правоохоронна функція держави є ключовим елементом публічної влади, оскільки забезпечує баланс між інтересами суспільства, держави та особи. Зазначається, що ефективна реалізація правоохоронної функції є необхідною умовою для досягнення правопорядку, соціальної злагоди та гармонізації суспільних відносин. Автор статті аналізує наукові підходи до визначення правоохоронної функції та визначає, що в юридичній науці спостерігається неоднозначність у трактуванні поняття правоохоронної функції держави, не розв'язано проблему її співвідношення з таким державно-правовим феноменом як юстиція, недостатньо дослідженими залишаються критерії для визначення меж юстиції та правоохоронної діяльності в контексті сучасного розвитку правової системи.

У статті зазначається, що дослідивши поняття правоохоронної функції та юстиції, які надаються в літературі можна вказати на їх сутнісний зв'язок. Так, правоохоронну функцію держави розглядають як цілеспрямовану діяльність державного апарату, змістом якої є здійснення державних заходів з встановлення, забезпечення та охорони правопорядку, а також владне розв'язання суперечностей між законними й незаконними інтересами, що виступає як заперечення правопорушень та утвердження правопорядку. А з позицій широкого підходу, юстицію визначають як діяльність держави у встановлених межах, спрямовану на запобігання, виявлення й усунення порушень права, або систему органів та установ держави, основним завданням яких є реалізація державної правової політики, що спрямована на підтримання законності, захисту прав та свобод людини та громадянина, забезпечення функціонування системи правосуддя

З огляду на це робиться висновок, що поняття юстиції значною мірою перетинається з поняттям правоохоронної функції, воно пов'язується з діяльністю тих органів, які традиційно відносять до правоохоронних органів.

Далі автор звертає увагу на те, що правоохоронна функція держави реалізується спеціально уповноваженими органами апарату держави через нормативно регламентовану правоохоронну діяльність, яка спрямована на захист прав і свобод людини, охорону прав та законних інтересів держави й недержавних організацій, боротьбу зі злочинами та іншими правопорушеннями. У той час юстиція охоплює не лише діяльність правоохоронних органів, але й включає механізми примусового виконання судових рішень, розслідування правопорушень, встановлення юридичних фактів та інші аспекти державного управління, які сприяють підтриманню законності. Тобто юстиція є сферою безпосередньої реалізації правоохоронної функції держави. При цьому зазначається, що межі юстиції мають визначатися межами правоохоронної функції.

Підсумовуючи, автор статті підтримує думку, що правоохоронну функцію держави слід розглядати як цілеспрямовану діяльність апарату держави, що полягає у впровадженні, підтриманні

та захисті правопорядку, а також владне розв'язання суперечностей між законними й незаконними інтересами. У той час як юстицію пропонує визначати як особливу сферу (галузь) державного управління, в якій на основі принципу законності реалізується в сукупній діяльності публічно-владних органів та їх спеціалізованих установ правоохоронна функція держави.

Ключові слова: правоохоронна функція держави, юстиція, правопорядок, управлінська діяльність, юридична діяльність.

Kunenko I.S. Some theoretical aspects of the concept of the law enforcement function of the state as a component of legal activity and its relationship with justice.

The article examines the essence of the law enforcement function of the state as a component of legal activity and public administration, emphasizes the importance of its integration with other functions such as legislative and administrative, to ensure an integrated approach to public administration.

It has been determined that the law enforcement function of the state is a key element of public power, since it provides a balance between the interests of society, the state and the individual. It is noted that the effective implementation of the law enforcement function is a prerequisite for achieving law and order, social harmony and harmonization of social relations.

The author analyzes the scientific approaches to the definition of law enforcement function and determines that in legal science there is ambiguity in the interpretation of the concept of law enforcement function of the state, the problem of its correlation with such a state and legal phenomenon as justice has not been resolved, and the criteria for determining the boundaries of justice and law enforcement in the context of modern development of the legal system remain insufficiently researched.

The article notes that by examining the concepts of law enforcement and justice, which are presented in the literature, it is possible to point out their essential connection.

Thus, the law enforcement function of the state is considered as a purposeful activity of the state apparatus, the content of which is the implementation of state measures to establish, ensure and protect law and order, as well as the power resolution of contradictions between legitimate and illegal interests, which acts as a denial of offenses and the establishment of law and order. And justice from the standpoint of a broad approach is defined as the activities of the state within the established limits aimed at preventing, detecting and eliminating violations of law, or a system of bodies and institutions of the state whose main task is to implement the state legal policy aimed at maintaining the rule of law, protecting human and civil rights and freedoms, and ensuring the functioning of the justice system.

In view of this, the author concludes that the concept of justice largely overlaps with the concept of law enforcement function and is associated with the activities of those bodies which are traditionally referred to as law enforcement agencies.

The author goes on to note that the law enforcement function of the state is exercised by specially authorized bodies of the state apparatus through normatively regulated law enforcement activities aimed at protecting human rights and freedoms, safeguarding the rights and legitimate interests of the state and non-governmental organizations, and combating crimes and other offenses.

At the same time, justice encompasses not only the activities of law enforcement agencies, but also includes mechanisms for enforcing court decisions, investigating offenses, establishing legal facts, and other aspects of public administration that contribute to the maintenance of the rule of law. That is, justice is the area of direct implementation of the law enforcement function of the state. At the same time, it is noted that the limits of justice should be determined by the limits of the law enforcement function.

To summarize, the author supports the view that the law enforcement function of the state should be viewed as a purposeful activity of the state apparatus aimed at introducing, maintaining and protecting law and order, as well as at resolving contradictions between legitimate and illegitimate interests by the authorities. While the author proposes to define justice as a special sphere (branch) of public administration, in which, on the basis of the principle of legality, the law enforcement function of the state is realized in the aggregate activities of public authorities and their specialized institutions.

Key words: law enforcement function of the State, justice, law and order, administrative activity, legal activity.

Постановка проблеми. Правоохоронна функція держави є однією з ключових складових її діяльності. Як частина державного управління вона виступає важливим елементом забезпечення

правопорядку, законності та захисту прав і свобод громадян. Однак, попри її значення, теоретичні аспекти визначення змісту, структура та механізм реалізації цієї функції досі залишаються предметом наукових дискусій. Сучасне розуміння правоохоронної функції значно ширше за класичне уявлення про боротьбу з правопорушеннями та покарання винних, оскільки включає комплекс заходів, які охоплюють як превентивні, так і захисні та відновлювальні аспекти, що дозволяють державі ефективно реагувати на виклики суспільства. Поза тим в юридичній науці спостерігається неоднозначність у трактуванні поняття правоохоронної функції держави, не розв'язано проблему співвідношення правоохоронної функції держави з таким державно-правовим феноменом, як юстиція, недостатньо дослідженими залишаються критерії для визначення меж юстиції та правоохоронної діяльності в контексті сучасного розвитку правової системи.

Метою статті є дослідження теоретичних аспектів правоохоронної функції держави, аналіз її змісту та ролі у системі державного управління, а також обґрунтування її зв'язку з таким державно-правовим феноменом як юстиція.

Стан опрацювання проблематики. В юридичній науці дослідженню поняття та видів функцій держави загалом та правоохоронної зокрема присвячено ряд наукових праць та фундаментальних досліджень. Вагомий внесок у розвиток цього питання зробили такі науковці, як О. Беспалова, О. Зайчук, І. Кріцак, О. Кобзар, Р. Мельник, Н. Оніщенко, О. Петришин, О. Скакун, О. Соколенко, О. Ющик та інші. Крім того, дана стаття ґрунтується на наукових дослідженнях, в яких вивчалось таке явище, як юстиція. Серед науковців, які присвятили свої роботи цій темі, варто згадати Ю. Георгієвського, В. Гергелійника, О. Гусареву, О. Каплю, О. Мерзу, І. Онопчук, С. Пілюк, Ю. Педька, Ю. Тихомирова, Т. Цимбалістого.

Виклад основного матеріалу. У науковій юридичній літературі зазначається, що юридична діяльність – це специфічний вид соціальної діяльності, змістом якої є реалізація державним апаратом законодавчої, адміністративної і правоохоронної функцій, або, говорячи інакше, правове оформлення державного управління суспільством [1, с. 20]. Здійснення державного управління «пов'язується з правовою формою, яка є дійсною формою діяльності державного апарату. Це означає, що держава тільки на основі права функціонує як дійсна публічна влада, оскільки діяльність державного апарату, охоплена правовою формою, утворює дещо цілісне, деяку єдність, цементується в певну тотальність, котра як субстанція несе в собі владну міць держави» [1, с. 17]. А оскільки діяльність державного апарату здійснюється в правовій формі, як юридична діяльність, то ця діяльність підпорядкована принципу законності, в рамках якого має діяти державний апарат, як єдиний суб'єкт державного управління. Його загальною ціллю в кожний даний момент стає врегульований законом суспільний порядок, що виступає як правопорядок. Дана ціль передбачає здійснення державним апаратом трьох необхідних функцій держави, а саме: законодавчої, адміністративної і правоохоронної. «Управлінська діяльність державного апарату, – наголошує О. Ющик, – реалізується лише в єдності законодавчої, адміністративної і правоохоронної функцій державного апарату, які є необхідними моментами правової форми цієї діяльності, незалежно від того, чи йде мова про природоохоронну або фінансову діяльність, або про забезпечення державної і громадської безпеки, або про іншу сферу діяльності держави» [2, с. 13].

Виходячи з цього, вказаний автор надає визначення функцій держави. Законодавчою функцією він називає «цілеспрямовану діяльність державного апарату, змістом якої стає формулювання законодавства як засобу здійснення правопорядку». Виконавча, або адміністративна функція держави – це, на його думку «цілеспрямована діяльність державного апарату, змістом якої стає насильницьке (владне) встановлення передбаченого законодавством порядку в суспільстві як реального правопорядку. А така «цілеспрямована діяльність державного апарату, змістом якої стає владне розв'язання суперечностей між законними і незаконними інтересами, що виступає як заперечення правопорушень та утвердження правопорядку, є правоохоронною функцією держави» [2, с. 19–21].

Якщо зіставити наведене вище визначення правоохоронної функції держави та поняття юстиції, що надаються в літературі, то можна вказати на їх сутнісний зв'язок. Так, з позицій широкого підходу, юстицію розглядають як діяльність держави у встановлених межах, спрямовану на запобігання, виявлення й усунення порушень права, або систему органів та установ держави, основним завданням яких є реалізація державної правової політики, що спрямована на підтримання законності, захисту прав та свобод людини та громадянина, забезпечення функціонування системи правосуддя [3].

Отже, поняття юстиції значною мірою перетинається з поняттям правоохоронної функції, воно пов'язується з діяльністю тих органів, які традиційно відносять до правоохоронних органів. Зважаючи на це, необхідно більш ретельно розглянути поняття правоохоронної функції держави як компонент юридичної діяльності та державного управління.

Правоохоронна функція сучасної держави, зазначає Ю. Коломієць є однією з найважливіших, оскільки вона, перш за все, забезпечує виживання, або збереження, суспільства як цілісності [4].

О. Соколенко визначає правоохоронну функцію держави як комплексний цілісний пріоритетний напрям державної політики, спрямований на забезпечення відповідно до засад верховенства права та пріоритету прав людини, охорони права і правовідносин, а також захисту основ конституційного ладу, у тому числі прав, свобод і законних інтересів людини і громадянина, законності та правопорядку [5, с. 851].

Натомість на думку І. Кріцак – це забезпечений системою необхідних ресурсів комплексний напрям діяльності держави, який об'єднує низку заходів (у тому числі примусових), оснований на принципах справедливості та ефективності, спрямованих на безконфліктну реалізацію прав, свобод і законних інтересів людини і громадянина, забезпечення соціальної злагоди, недопущення індивідуальних, колективних та масових порушень законності і правопорядку [6, с. 369].

Крім того, правоохоронну функцію розглядають у вигляді елементу діяльності державних органів та інших органів, установ і організацій, їх посадових осіб, що спричинено конституційними вимогами дотримання охорони правопорядку, законності, свобод та прав громадян, інтересів суспільства загалом. Така діяльність для більшості органів влади є за своєю природою вторинною, а не основною, полягає здебільшого в забезпеченні виконання їхніх організаційно-управлінських функцій у галузях економіки, фінансів, науки, освіти тощо [7, с. 63].

Вивчаючи зміст правоохоронної функції та напрями державного управління в зазначеній сфері Р. Ботвінов зазначає, що «зміст досліджуваної функції утворюють стійкі закономірні складові державного управлінського впливу на правову сферу суспільного життя. Державне управління в цій сфері не зводиться тільки до боротьби з посяганнями на правопорядок і покарання винних у їх скоєнні, а втілюється в єдності різноманітних державних заходів щодо забезпечення, охорони, захисту та відновлення правового порядку. У єдності цих моментів і треба вбачати зміст правоохоронної функції» [8].

О. Полковніченко розуміє правоохоронну функцію держави як забезпечений системою необхідних ресурсів комплексний напрямок діяльності держави, який об'єднує низку заходів (у тому числі примусових), заснованих на принципах справедливості та ефективності, що спрямовані на безконфліктну реалізацію прав, свобод і законних інтересів людини і громадянина, забезпечення соціальної злагоди, недопущення індивідуальних, колективних та масових порушень законності й правопорядку [9].

На нашу думку, найбільш ґрунтовним є підхід до розуміння сутності правоохоронної функції через усвідомлення її як необхідної в системі функцій держави, а саме, визначення правоохоронної функції як цілеспрямованої діяльності апарату держави, зміст якої становить здійснення державних заходів щодо встановлення, забезпечення та охорони правопорядку, а також владне розв'язання суперечностей між законними і незаконними інтересами, що виступає як заперечення правопорушень та утвердження правопорядку [2, с. 19–21].

Підтримуємо думку, що здійснення правоохоронної функції держави «є завершальним моментом у реалізації цілі діяльності державного апарату, в якому законодавство як реальна ціль знаходить свою дійсність». В адміністративній функції держави законодавство специфікується у множині підзаконних правових актів, завершуючись в одиницях компетенції й повноважень окремих представників державного апарату. Тут закон перестає існувати в своїй формі загальності, а законодавство ніби занурюється в стихію одиничного життя суб'єкта управління. Навпаки, у правоохоронній функції одиничне втілення закону повертається до його загального значення владним визнанням законної сили інтересу окремого суб'єкта. Тут особливі інтереси співвідносяться з законодавством остаточно, в останній інстанції і лише тоді отримують державну санкцію як дійсні інтереси, коли вони є інтересами законними, втілюючись у праві суб'єкта, або суб'єктному праві [2, с. 22].

У такому розумінні правоохоронна функція держави розглядається у широкому сенсі, в аспекті забезпечення правоохоронними органами режиму законності та правопорядку для реалізації громадянами своїх прав, свобод і інтересів, а також охорони цих прав і свобод, захисту та відновлення порушених прав людини.

Реалізація державою правоохоронної функції передбачає створення судової системи та системи правоохоронних органів, що мають забезпечити ефективне її виконання, а їх організація та діяльність має здійснюватися відповідно до принципу верховенства права.

Правоохоронна функція держави відповідно реалізується спеціально уповноваженими органами апарату держави через нормативно регламентовану правоохоронну діяльність, яка спрямована на захист прав і свобод людини, охорону прав та законних інтересів держави та недержавних організацій, боротьбу зі злочинами та іншими правопорушеннями.

Отже, дослідивши сутність правоохоронної функції держави, на нашу думку слід, вочевидь, розглядати поняття юстиції у зв'язку з діяльністю держави, пов'язаною так чи інакше з порушенням права, на відміну від творення та реалізації (запровадження) права.

При цьому охорону права від порушення потрібно розглядати як процес, що починається із запобігання порушенням права, далі включає виявлення таких порушень, їх фіксацію, забезпечення права та надання належного захисту особі, чиї права були порушені, або ж відновлення її порушених прав, застосування покарання тощо.

При цьому межі юстиції мають визначатися межами правоохоронної функції, зміст якої складає діяльність усіх органів і посадових осіб держави, підпорядкована приведенню у відповідність до закону усіх актів суб'єктів правових відносин [10].

Таким чином, для визначення того, належить чи ні та або інша функція органу чи посадової особи до сфери юстиції, слід з'ясувати, чи є змістом правових актів владного суб'єкта саме приведення у відповідність до закону актів суб'єктів правового відношення. А для цього необхідно передусім дати відповідь на запитання: чи має місце у конкретному правовідношенні відхилення від закону [10]?

Розглядаючи сутність юстиції, ми погоджуємося з тією думкою, що порушенням права є порушення правової норми, а останнє є не тільки порушення диспозиції норми (вихід суб'єкта за межі його права чи обов'язку), а й порушення норми в частині гіпотези (порушення умов існування права й обов'язку, тобто юридичних фактів, з якими виникають, змінюються чи припиняються ці право та обов'язок), а також в частині санкції, тобто тих правових актів, які забезпечують реалізацію права та обов'язку у відповідних умовах.

Крім того, у фактичних реальних умовах не завжди є можливість довести документально, що той чи інший факт мав місце (неможливість поновлення втраченого документа або виправлення наявних у ньому помилок тощо). Тому в деяких випадках може виникати потреба у встановленні та офіційній фіксації певних обставин як юридичних фактів, а отже необхідність в особливій управлінській діяльності, змістом якої має бути встановлення й офіційна фіксація даних обставин як юридичних фактів.

Зокрема, в законодавстві може бути встановлено судовий порядок встановлення фактів щодо родинних відносин між фізичними особами; реєстрації шлюбу, розірвання шлюбу, усиновлення; проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу; смерті особи в певний час у разі неможливості реєстрації органом державної реєстрації актів цивільного стану факту смерті тощо; фіксація (посвідчення) фактів нотаріусами, зокрема, стосовно перебування громадянина у певному місці, про час пред'явлення документа тощо.

З іншого боку, у випадках правопорушення для встановлення фактичного складу дій осіб та визначення характеру правопорушення виникає необхідність дослідити (розслідувати) обставини порушення шляхом дізнання чи досудового слідства, в тому числі використовуючи спеціальну експертну діяльність певних установ, а також нагляду за розслідуванням та представлення обвинувачення або інтересів відповідних суб'єктів від імені держави в суді.

Так само, примусове виконання судового вироку або рішення владним суб'єктом є вимогою санкції правової норми, а тому також становить фрагмент приведення актів суб'єктів правовідносин у відповідність до закону.

Висновки. Отже, з вищевикладеного можемо визначити, що правоохоронна функція держави – це цілеспрямована діяльність апарату держави, що полягає у впровадженні, підтриманні та захисті правопорядку, а також владне розв'язання суперечностей між законними та незаконними інтересами. У той час, як юстиція – це особлива сфера (галузь) державного управління, в якій на основі принципу законності реалізується в сукупній діяльності публічно-владних органів та їх спеціалізованих установ правоохоронна функція держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ющик О.І. Теоретичні основи законодавчого процесу: монографія. Київ: Парламентське вид-во, 2004. 519 с.
2. Ющик О.І. Правова реформа: загальне поняття, проблеми здійснення в Україні. К.: Інститут законодавства Верховної Ради України, 1997. 192 с.
3. Куненко І.С. Сучасні методологічні підходи щодо визначення поняття «юстиція». *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. № 6. 2022. С. 18–24. URL: http://apnl.dnu.in.ua/6_2022/3.pdf.
4. Коломієць Ю.М. Реалізація правоохоронної функції держави як пріоритетний напрямок діяльності Президента України. *Правоохоронна функція держави: теоретико-методологічні та історико-правові проблеми*. Харків, 2017 URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/27_10_2017/pdf/31.pdf.
5. Соколенко О.Л. Поняття та ознаки правоохоронної функції держави як основи правоохоронної діяльності. *Форум права*. 2012. № 4. С. 847–852.
6. Кріцак І.В. Правоохоронна функція держави та її вплив на формування функції надання послуг населенню органами внутрішніх справ України. *Форум права*. 2009. № 3. С. 365–372.
7. Організація судової влади в Україні : навчальний посібник / ред.: І. Марочкін, Н. Сібільова; Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2009. 184 с.
8. Ботвінов Р. Особливості реалізації правоохоронної функції держави в сучасному українському суспільстві. *Ефективність державного управління*. 2016. ВИП. 4 (49). Ч. 1. С. 156–163. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efdu_2016_4_19.
9. Полковніченко О.М. Сутність та зміст правоохоронної функції держави. *Вісник Харківськ. нац. ун-ту внутр. справ*. 2011. № 3 (54). С. 39–43.
10. Ющик О.І. До філософії юстиції (чого не вистачає концепціям реформування правосуддя). URL: <https://www.pravotriada.com> <http://surl.li/nlauj>.